

FEMINISME

DE TWEEDE FEMINISTISCHE GOLF IN VLAANDEREN

GETUIGENISSEN : THEMA WERK

RITA MULIER : “VISIE OP WERK”

Wij vonden het belangrijk dat vrouwen een eigen terrein ook buiten het gezin hadden, dat vrouwen een eigen inkomen konden verwerven, omdat wij zagen hoe erg vrouwen de dupe konden worden wanneer zij compleet financieel afhankelijk waren van hun partner of van hun ouderlijke thuis. Als er dan in het leven wat gebeurde, dan zaten die vrouwen met de gebakken peren, bij manier van spreken.

Maar er was natuurlijk meer dan dat. Deelnemen aan de samenleving en daarvoor je eigen inkomen krijgen, was een vorm van erkenning die je een volwaardiger burger maakte in de maatschappij en in onze samenleving. En het blijft toch altijd zo dat het beschikken over geld belangrijk is in het leven en dat geld je toegang geeft tot beslissingen, tot mee inspraak krijgen, tot mee beleid bepalen... Dingen allemaal die in je leven ingrijpen.

IDA DEQUEECKER : “WERK EN GEZIN: ALGEMENE WERKTijdVERKORTING”

Ja, we leven niet op de maan, of we leefden helemaal niet op de maan. We droomden wel van een andere wereld, maar intussen was die andere wereld er niet natuurlijk, en vonden wij wel dat elke mens – dus ook vrouwen – recht hadden op werk. En dat het werk moest verdeeld worden, en eerlijk verdeeld worden.

De oplossing die we daarvoor hadden, was radicale werktijdverkorting met behoud van loon, voor iedereen, waarbij de achterliggende idee was: dan komt er ook meer tijd vrij om werk en gezin te combineren. Dan komt er ook meer tijd vrij voor mannen om een stuk van hun werk binnen het gezin op zich te nemen. Dus heel die idee. Nu in de jaren '70 was dat een echte topic, een echte discussietopic. Je had aan de ene kant de vrouwenbeweging, de feministische beweging en de arbeidersbeweging en de vakbonden, die voor werktijdverkorting waren om op die manier het werk te verdelen. En je had aan de andere kant de werkgevers die voor deeltijd of het uitbreiden van deeltijds werk waren.

Ja, als we nu kijken, dan zien we dat het werkgeversidee het heeft gewonnen van het idee van de feministen en arbeidersbeweging. Dus deeltijds werk is enorm toegenomen, is helemaal ingeburgerd. En het blijft voornamelijk een vrouwenaangelegenheid, waarbij dan weer de combinatie werk-gezin voornamelijk op vrouwen terecht komt.

KITTY ROGGEMAN : “ARBEID: BEVRIJDEND VOOR VROUWEN?”

Ja, of arbeid zo bevrijdend is, dat is natuurlijk een moeilijke vraag. Dat is een tweesnijdend zwaard. Enerzijds zeggen wij: ja, want dat geeft aan vrouwen de mogelijkheid om op eigen benen te staan, om een zelfstandig leven te leiden, om zelfstandige keuzes te maken. Anderzijds beseffen wij natuurlijk ook wel dat, ten eerste, je vrouwen daardoor zwaar belast. Want uiteindelijk, als zij dan een gezin en kinderen hebben, soms klagen zij dan: “Nu ben ik er slechter aan toe dan daarvoor, ik zit hier nu met een dubbele dagtaak.” En anderzijds zien we natuurlijk ook wel dat heel wat jobs niet zo bepaald bevrijdend zijn, niet zo aangenaam zijn, en eigenlijk opgenomen worden door mensen uit noodzaak, omdat ze gewoon geld moeten verdienen, maar dat dat eigenlijk niet zo verschrikkelijk veel arbeidsvreugde brengt en dat zij misschien, als zij de kans krijgen, wel liever niet zouden werken of liever heel wat minder zouden werken.

Maar ja, dan zit je met het dubbele discours, dat je enerzijds toch moet nadenken als vrouw welke keuze je maakt voor jezelf in je eigen individuele levensvervulling, en anderzijds dat je ook blijft ijveren voor een meer egalitaire maatschappij, waar zowel werk, als de zorg in de gezinnen enzovoort, eerlijker verdeeld wordt, zodanig dat je toch kunt spreken over meer bevrijding, ook naast het werk. Plus dat je dan ook natuurlijk het hele economische model, het kapitalistisch model, in vraag zou moeten stellen en kijken: op welke manier wordt het werk hier georganiseerd? En hoe wordt het werk verdeeld? Dat is dan een maatschappelijk debat hé.

Dus je zit daar altijd tussen enerzijds de behoefte om het voor jezelf te proberen oplossen, zoveel mogelijk jezelf te bevrijden van een aantal mechanismen. Maar anderzijds kan je dat niet honderd procent, omdat je in een groter maatschappelijk systeem zit, dat je wel of niet wil of probeert omver te gooien. Maar dat is een proces van veel langere adem. Dat is niet iets van vandaag op morgen.

IDA DEQUEEKER : “DE HELE MAATSCHAPPIJ VERANDEREN”

Wij hadden een ideale wereld voor ogen, maar die toch wel relaties had met wat er in werkelijkheid gebeurde. Dat moet ik er toch altijd wel bij zeggen. Ons ideaalbeeld was een wereld van vrije mensen, die zelf bepalen hoe ze hun leven inrichten aan de ene kant, en een belangrijk onderdeel, of een essentieel onderdeel daarvan was dat ze ook vrij beslisten of vrij konden beslissen hoe ze de ganse maatschappij organiseren, niet alleen hun privéleven maar de ganse maatschappij. Dat wil zeggen: dus ook het aspect werk, ook het aspect – beter gezegd – produceren. Wij hadden het idee van een wereld van vrije mensen die samen vrij bepalen wat ze produceren – dus produceren voor de behoefte –, voor wie ze produceren, op welke manier ze produceren, en waarin ze produceren, iedereen volgens mogelijkheden en volgens behoefte.

Dat was het ideale beeld dat wij hadden, en wij niet alleen. Dat moet ik ook wel zeggen. Niet alleen de feministische, of de radicaal feministische beweging, want dat gaat niet over de ganse feministische beweging, dat moet ik er bij zeggen. Dat zijn de radicale feministen die er zo over denken, en dan eigenlijk nog vooral de radicale, socialistisch gerichte feministen. Maar je had nog een hele hoop uiterst linkse organisaties die daar ook zo over dachten. En al die organisaties, die feministen inclusief, inspireerden zich op Marx, op het marxisme.

Ja, dat was voor ons de maakbare samenleving. Dus mensen die zelf, in hun privéleven en in het publieke leven, de zaak in handen nemen en waarbij die scheiding tussen privé en publiek opgeheven wordt natuurlijk. Dat is nu een heel handige manier om aan de ene kant

de dubbele dagtaak op de vrouwen af te schuiven en werk zo te organiseren dat er winst uit gemaakt wordt. Dus het wordt een maatschappij waar geen winst gemaakt wordt, maar een maatschappij waar je produceert voor de behoeften van de mensen, waar je zelf bepaalt wat die behoeften zijn, hoe je gaat produceren, waarin een pak meer vrije tijd komt natuurlijk.

Voilà, dat is eigenlijk het beeld dat wij hadden van de samenleving, de maatschappij hoe wij ze zouden willen gemaakt hebben. En wij dachten ook dat dat binnen ons bereik lag. Vandaar dat we al die theorieën hadden ook over dat collectief wonen, dat er experimenten waren van collectief wonen, in de idee van: ja, we gaan er wel kunnen komen binnen ons eigen leven. Dat is moeilijk te begrijpen nu. Maar toen waren er genoeg aanwijzingen dat zoveel mensen iets anders wilden en daar ook mee bezig waren en zich verzetten tegen het systeem zoals het was, dat wij dachten: we gaan er komen, ja.

MARIJKE COLLE : “DE IMPACT VAN DE ECONOMISCHE CRISIS”

De economische crisis begint in 1973 met de zogenaamde olieschok, waarbij de olieprijsen omhoog gaan omdat de producenten van olie in het Midden-Oosten zeggen: we stoppen met produceren tenzij de prijzen hoger komen. Maar eigenlijk was die crisis dieper. En wat zien we na '73 en na die olieschok? We zien dat in een aantal bedrijven sluitingen doorgaan, bijvoorbeeld elektronicabedrijven waar veel vrouwen werken. Ik herinner mij onder andere Siemens in Brugge, Philips in Dendermonde. En wat zagen we dan gebeuren? Er moest afgedankt worden.

Nu, zowel vrouwen als mannen in België werkten fulltime. Er was heel weinig deeltijdse arbeid. En we vonden dan, via de vakbondscommissies, vrouwen die lijsten vonden van criteria voor afdanking in hun bedrijf. Bijvoorbeeld: je bent geen gezinshoofd en je partner heeft fulltime werk, dan ben jij makkelijk af te danken. Dat wordt niet gezegd in termen van man-vrouw, maar eigenlijk gaat het over: vrouwen werken als bijverdienste. Dus er werden meer vrouwen afgedankt. Daar is tegenin gegaan.

Tweede zaak was dan in '74. De socialistische minister Dewulf gaat besparen in de werkloosheidsuitkeringen, omdat er meer werklozen komen en dat belast het staatsbudget. Wat doet die? Opnieuw, de niet-gezinshoofden krijgen minder, heel technisch uitgelegd. De niet-gezinshoofden zijn natuurlijk niet alleen maar vrouwen, maar opnieuw 90 procent vrouwen. Dat was het tweede gevolg.

Het derde gevolg: Er komt een heel debat op gang over: vrouwen moeten toch leren arbeid combineren met het gezin. Dan gaan ze niet zo gestresseerd zijn, geen dubbele dagtaak hebben en zo verder. En plots worden door de Vereniging van Belgische Ondernemingen, het VBO, voorstellen ingediend om deeltijdse arbeid te bevorderen, door subsidies te geven aan bedrijven, sociale zekerheid makkelijker daarvan te maken, en zo verder. Waarvoor is dat? Voor het geluk van de vrouwen. Ze moeten hun gezin kunnen combineren met de arbeid.

Maar wat is het eigenlijk? Het is verdoken werkloosheid, want gaan we cijfers gaan onderzoeken van wie gaat deeltijds werken en waarom, dan zien we dat de meerderheid van de deeltijdse werkenden vrouwen zijn. Dat ze dat niet vrijwillig kiezen, maar gedwongen deeltijdse arbeid hebben. En ten derde dat, wanneer je deeltijdse arbeid doet, kan je eigenlijk alleen maar uitvoerende taken doen. Je kan niet deeltijds een verantwoordelijk kader zijn. Dat is opnieuw een discriminatie in de mogelijkheden van de carrière van de vrouwen. Dus wij zegden: wij willen geen deeltijdse arbeid, wij willen werktijdverkorting voor iedereen. Naar de 35-urenweek.

Nu, al die discussies waren bezig in de maatschappij, op de televisie... Wij werden als vrouwengroepen uitgenodigd voor debatten. Er werd op de nationale vrouwendag een debat gedaan tussen Marina Hoornaert – ABVV, nationale verantwoordelijke –, ikzelf – fem-soc groepen – en nog iemand, tegen Jean-Luc Dehaene, die die voorstellen naar voor bracht ook. En ons standpunt was: deeltijdse arbeid is een slechte oplossing, iedereen korter werken en iedereen een voltijds inkomen. Want wat betekent deeltijdse arbeid? Dat betekent deeltijdse werkloosheid, als je daarna werkloos wordt; deeltijdse sociale rechten en deeltijdse pensioenen. En als je dan weet dat alleenstaande vrouwen, gepensioneerd, tot de armste groepen van onze maatschappij behoren, dan zeggen wij: nee, we zijn daar tegen.

De coördinatie die we dan gemaakt hebben, noemde Vrouwen Tegen de Krisis. En wij zijn het begin geweest van opnieuw betogingen in België op 8 maart. Want voordien was in Vlaanderen 11 november dé nationale vrouwendag. Dan hebben we in het verzet tegen die crisismaatregelen gezegd: we gaan terug naar de traditie van de arbeidersbeweging die 8 maart had uitgeroepen, in het begin van de 20ste eeuw, als de internationale vrouwendag voor de rechten van de vrouwen. Dan hebben we met Vrouwen Tegen de Krisis drie, vier keren hele grote betogingen gedaan, nationaal, in Brussel. Franstaligen, Nederlandstaligen, vakbondsvrouwen van de christelijke vakbonden en van de socialistische vakbonden, alle politieke partijen die, laat ons zeggen, aan de progressieve zijde waren... De groenen beginnen dan ook feministisch naar voor te komen. Het waren dus 15.000-20.000 vrouwen én mannen die betoogden in Brussel, tegen die crisis en tegen de manier waarop het weer op de vrouwen werd afgewenteld.

Nu kunnen we zeggen dat we daarin verloren hebben. Die strijd hebben we niet gewonnen, want de crisis is verder gegaan met *ups* en *downs*. Maar toch is in België deeltijds werk minder veralgemeend dan in Nederland of in Engeland, en is de kwestie van de eigen sociale rechten toch altijd naar voor gekomen, en sterk naar voor gekomen. Die discussie wordt nu opnieuw actueel met de huidige wereldcrisis.